

Seksuologische hulpverlening aan orthodox-protestantse christenen: Resultaten van een kwantitatief literatuuronderzoek en een enquête onder NVVS-seksuologen

Aart van Drie

Samenvatting

Om inzicht te krijgen in de problemen die zich kunnen voordoen bij de behandeling van seksueel disfunctioneren bij cliënten met een orthodox protestants-christelijke achtergrond worden twee onderzoeksmethoden gebruikt.

De eerste methode, een analyse van 25 populair protestants-christelijke boeken, wordt ingezet om orthodox-protestants christelijke visies op seksualiteit helder te maken. Uit dit onderzoek blijkt dat er twee dominante orthodox-protestantse visies op seksualiteit zijn: de positieve visie op seksualiteit als een gave van God en de negatieve visie op seksualiteit als een instrument dat de duivel gebruikt om te verleiden tot zonde.

De tweede methode is een schriftelijke enquête onder 141 NVVS-seksuologen met een respons van 16 procent. De resultaten laten zien dat het niet of moeilijk kunnen accepteren van (eigen) seksueel genot, restricties rond seksuele fantasieën en het verbod op masturbatie problemen kunnen geven bij de behandeling van seksuele disfuncties.

Aanbevolen wordt om in therapie de religieuze achtergrond van de cliënt als een positieve bron voor de beleving van seksualiteit aan te spreken.

Een NVVS-seksuoloog krijgt in zijn of haar praktijk te maken met een grote diversiteit aan mensen. Al deze mensen zijn uniek, in wie ze zijn, hun levensverhaal, achtergrond en levensbeschouwing. Cliënten komen bij een NVVS-seksuoloog met een vraag om hulp bij seksuele nood en deze probeert zo effectief mogelijk hulp te bieden. Een religieuze visie op seksualiteit, zoals de orthodox protestants-christelijke, is relevant voor adequate seksuologische hulpverlening (Green, 1992; Simpson et al., 1992).

Orthodoxe protestanten

Orthodoxe protestanten hebben gemeenschappelijk dat zij de bijbel belangrijk vinden in alle zaken van geloof en leven (Hoekstra et al., 2008). Vaak stemmen zij op politieke partijen als de ChristenUnie en de SGP. Ze kunnen gezien worden als de achterban van de Evangelische Omroep (EO). Zowel mensen met een traditioneel gereformeerde (lid van kerken als de Protestantse Kerk in Nederland (Gereformeerde Bond),

Hersteld Hervormde Kerk, Christelijk Gereformeerde Kerken, Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt, (Oud) Gereformeerde Gemeenten), als een evangelische achtergrond (onder andere te vinden in Evangelische en Pinkstergemeenten, Baptistengemeenten, Leger des Heils) worden tot de orthodoxe protestanten gerekend.

Funcities van religie

Het verband tussen religie en geestelijke gezondheid is niet eenduidig. De godsdienstpsychologen Van Uden en Pieper (1996) beschrijven dit complexe verband in navolging van Spilka, Hood & Gorsuch (1985) en komen met een vijftal mogelijke functies van religie voor de geestelijke gezondheid.

Ten eerste noemen Van Uden en Pieper (1996) de therapeutische functie van religie. Deelname aan religieuze rituelen (kerkdiensten, doop, avondmaal, gebed) kan een aanzienlijke genezende werking hebben. Het geloof in een liefhebbende, vergevingsgezinde God die mensen bijstaat, kan moed en kracht geven om problemen het hoofd te bieden. De geloofsgemeenschap kan daarnaast geborgenheid en sociale steun verschaffen.

Ten tweede kan religie afwijkend gedrag door reli-

gieuze socialisatie onderdrukken. Op grond van religieuze socialisatie kan potentieel afwijkend gedrag en denken in sociaal aanvaardbare kanalen geleid worden. Deze onderdrukking of regulatie van het afwijkende kan gebeuren door middel van de inhoud van religie (Tien Geboden en andere voorschriften) of door het aanleren van gewenst gedrag via het imiteren van religieuze modellen (Jezus, bijbelse personen, bekende predikanten enz.). Ook is het mogelijk dat de geloofsgemeenschap ongewenst gedrag afkeurt en gewenst gedrag aanmoedigt en beloont.

Ten derde kan religie dienen als een toevluchtsoord dat beschutting biedt tegen de spanningen en moeilijkheden van het dagelijks leven (van Uden et al. 1996). Het op een religie gebaseerde pleidooi voor maagdelijkheid kan gebruikt worden als een schild (Masters & Johnson, 1974). Zo kan men met een beroep op het ideaal van maagdelijkheid vluchten uit de spanningen die het hebben van seks met zich mee zou kunnen brengen.

Ten vierde kan religie een uitdrukkingsvorm van pathologie zijn. Religie kan het individu in staat stellen psychische problematiek als het ware 'gemaskerd' tot uiting te laten komen. Zo kan bijvoorbeeld het celibaat een uitdrukkingsvorm worden voor seksuele en intimiteitsproblematiek.

Tot slot kan religie een gevaar voor de geestelijke gezondheid zijn. Religie kan psychisch en/of seksueel disfunctioneren veroorzaken of het kan bestaande problematiek verergeren. Hierbij moet gewezen worden op de centrale rol die het oproepen van angstgevoelens speelt in de godsdienstige opvoeding. Conformerend aan de mogelijk strenge seksuele moraal van de kerk kan worden afgedwongen door het oproepen van angst voor Gods oordeel, hel en verdoemenis. Als religie gericht is op het streven naar morele perfectie, dan leidt overtreding van geboden tot schuldgevoelens en zondebesef. Als er sprake is van deze functie van het geloof dan is het mogelijk dat niet-religieuze therapeutische interventies door de cliënt worden afgewezen. God wordt dan uitgespeeld tegen de therapeut, die het op grond van zijn inferieure status ten opzichte van de almachtige God moet afleggen (van Uden et al., 1996).

Orthodoxe protestanten en seksualiteit

Bij toenemend kerkbezoek nemen instemming met geboorteregeling en educatie over seksualiteit als ook de frequentie van masturbatie af (Murray et al., 2007). Murray-Swank en collega's (2005) vonden 40 studies die laten zien dat bij toename van religieuziteit er een afname is van voorhuwelijks seks. Uit onderzoek van Davidson en collega's (1995) onder 2175 vrouwen blijkt

dat er bij een toename van kerkbezoek er een afname van geslachtsgemeenschap geconstateerd kan worden. Vrouwen die vaker een kerk bezocht hadden, vonden vaker dat masturbatie zondig is. Bovenstaande onderzoeken vinden allen associaties tussen religiositeit of kerkbezoek en bepaalde aspecten van seksualiteit, maar onderzochten niet specifiek orthodoxe christenen.

Onder evangelische christenen is een hoge mate van seksuele tevredenheid vastgesteld door Näther (2002). Hij merkt wel op dat door de lage respons (1,1%) de resultaten waarschijnlijk niet representatief zijn.

In een onderzoek naar de seksuele gezondheid van de Nederlandse bevolking door de Rutgers NISSO Groep (Bakker & Vanwesenbeeck, 2006) is aandacht gegeven aan de invloed van de religie op de seksuele gezondheid. Religie wordt in dit onderzoek onderverdeeld in vier categorieën: joods-christelijk, islamitisch, een ander geloof of geen geloof. Opvallend aan dit onderzoek is de religieuze categorie 'joods-christelijk'. De joodse traditie kent bijvoorbeeld geen verheerlijking van seksuele onthouding, terwijl binnen de katholieke kerk het celibaat in hoog aanzien staat. In dit onderzoek is er gekeken naar seksueel conservatisme. Mensen die seksueel conservatief denken staan afkeurend tegenover zelfbevrediging en porno en vinden dat vrouwen zich terughoudend moeten gedragen op het gebied van versieren en seks. Vanwesenbeeck en Bakker (2006) vinden geen verschil in score voor seksueel conservatisme tussen de joods-christelijke en de andere groepen. De frequentie van masturbatie is bij joods-christelijke mensen significant lager dan bij de andere groepen. De gemiddelde score op 8-puntsschaal (0 = nooit, 7 = aantal keer per dag) is voor de joods-christelijke groep 2,3. De groepen geen of ander geloof scoren hier respectievelijk 2,8 en 2,7. De frequentie van seksuele fantasieën is bij de joods-christelijke groep ook significant lager: 2,1 ten opzichte van 2,5 en 2,8 (Bakker, 2006a). In de beleving van seksualiteit en het ervaren van schuldgevoelens wijkt de joods-christelijke groep niet significant af van de groepen met een ander of geen geloof. Gevoelens van stress rond seksualiteit zijn significant lager dan bij andere religieuze groepen. De gemiddelde score op een 4-puntsschaal (1 = niet van toepassing, 4 = sterk van toepassing) is voor de joods-christelijke groep 1,4. De islamitische groep en de groep ander geloof scoorden hier 1,6 en 1,7 (Bakker, 2006b). De prevalentie van seksuele disfuncties verschilt tussen de verschillende religieuze groepen niet significant, al scoort de joods-christelijke groep zowel bij mannen (18%) als bij vrouwen (23%) het hoogst (Kedde & de Haas, 2006). De behoefte

aan seksuele hulpverlening bij joods-christelijke mensen wijkt niet af van de andere categorieën (Vanwesenbeeck & Bakker, 2006).

Kennedy en Whitlock (1997) onderzochten de seksuele moraal van 31 conservatieve evangelische voorgangers. De meerderheid van deze voorgangers keuren masturbatie en het gebruik van pornografisch materiaal door een gehuwd stel af.

Orthodoxe protestanten en seksuologische hulpverlening

Bloomfield en Marteau (1976) hebben empirisch onderzoek gedaan onder 28 christelijke cliënten die behandeld werden door een seculier seksuoloog in een ziekenhuis. Een aantal cliënten waren bang dat hun geloof niet zou worden begrepen door de seksuoloog of dat hun geloof zou worden weggeredeneerd. Onderzoek van Nobre en Pinto-Gouveia (2006) laat bij vrouwen een correlatie zien tussen seksuele disfuncties rond het verlangen en seksueel conservatisme. Ook vonden zij een correlatie met disfuncties rond het verlangen en het idee dat seks zonde is. Er werden geen correlaties aangetoond bij andere disfuncties. Bij mannen vonden zij geen correlatie tussen bepaalde ideeën over seks en seksuele disfuncties.

Hulpverleners suggereren regelmatig dat een strikte religieuze moraal een negatieve invloed heeft op seksueel functioneren en seksueel disfunctioneren bevordert (Masters & Johnson, 1974; Hennessy & Varga, 1975; Simpson & Ramberg, 1992; Slowinski, 1992; Drenth & van Lankveld, 1998; Ter Kuile et al. 2004). Gianotten (1992) geeft een opsomming van een aantal gangbare oefensuggesties van de seksuologische behandeling bij seksueel disfunctioneren die volgens hem amper effect hebben op mensen die een streng religieuze opvoeding hebben gehad, omdat deze behandelingsuggesties volgens de streng religieuze normen verboden zijn. Het gaat hier om het toestaan van seksuele fantasieën, het leren genieten van seks, het leren masturberen en tot slot het leren om meer zelfzuchtig te zijn en niet altijd te denken aan de partner.

Methode

Het onderzoek vond plaats in het kader van een masterthesis theologie van de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) te Kampen. Dit explorerende onderzoek richt zich primair op het signaleren van pro-

blemen die zich kunnen voordoen bij de behandeling van seksueel disfunctioneren door een reguliere NVVS-seksuoloog bij heteroseksuele cliënten met een orthodox protestants-christelijke achtergrond. Het onderzoek is opgebouwd uit twee deelonderzoeken; een kwantitatief literatuuronderzoek en een schriftelijke enquête onder NVVS-seksuologen.

Methode kwantitatief literatuuronderzoek

Het eerste deelonderzoek wordt ingezet om antwoord te krijgen op de vraag: wat zijn veelvoorkomende orthodox protestants-christelijke visies op seksualiteit? Binnen het kader van dit onderzoek is er voor gekozen om populaire literatuur vanuit een orthodox protestants-christelijke achtergrond als databron te gebruiken voor een literatuuronderzoek. Dit is een eenvoudige methode waarmee in relatief kort tijdsbestek een beeld gekregen kan worden van het voorkomen van verschillende visies op seksualiteit. Voor evangelisch georiënteerde christenen zijn christelijke boeken de meestgebruikte bron van informatie over seksualiteit (Näther, 2002). Van de 1022 respondenten geeft 76% aan christelijke boeken te gebruiken als informatiebron over seksualiteit¹.

De literatuur voor dit onderzoek wordt verzameld op basis van een beredeneerde steekproef. Hierbij wordt op basis van theoretische overwegingen een steekproef samengesteld (Baarda et al., 2001). Hiervoor is gekozen om te voorkomen dat belangrijke publicaties gemist worden, wat bij een op toeval gebaseerde steekproef mogelijk is. In aanmerking voor dit onderzoek komen boeken die gepubliceerd zijn tussen 2000 en 2008 en waarin minimaal één hoofdstuk specifiek over seksualiteit gaat. Daarbij wordt getracht om een maximum aan variatie te krijgen door van een auteur slechts één boek op te nemen en door een maximale spreiding in uitgeverij te bewerkstelligen.

De analyseprocedure voor het kwantitatieve literatuuronderzoek is als volgt. Vanuit wetenschappelijke en vakliteratuur op seksuologisch en theologisch gebied wordt gekeken welke categorieën relevant zijn voor het in kaart brengen van orthodox protestants-christelijke visies op seksualiteit. Deze categorieën zijn vastgesteld op basis van hun voorkomen in zowel de seksuologische als theologische literatuur. De populaire literatuur wordt geanalyseerd op deze categorieën. Per categorie wordt gescoord in welke mate deze visie voorkomt (Verschuren & Doorewaard, 2005). Hierbij wordt gebruikgemaakt van de volgende schaal: 1 =

¹ Ter vergelijking: 48% vrienden en bekenden, 35% andere boeken, 24% ouders, 21% kerkelijke gemeente, 13% erotische media, 9% school en 4% pornografie (Näther, 2002).

visie niet aanwezig, 2 = visie kort genoemd, 3 = visie duidelijk besproken, 4 = visie centraal thema. Per visie wordt een gemiddelde score berekend.

Bij de kwantitatieve inhoudsanalyse van de literatuur komt het aan op de interpretatie. Hermeneutiek is de leer van de interpretatie. Gadamer (1986) stelt dat interpretatie altijd plaats vindt vanuit een vooringenomenheid. Deze vooringenomenheid zou in conflict kunnen komen met een objectieve wetenschapsbeoefening. Hermeneutische wetenschap is er volgens Gadamer (1986) gebaat bij deze vooringenomenheid zoveel mogelijk te expliciteren. De vooringenomenheid bij dit onderzoek bestaat eruit dat ervoor gekozen is de verschillende visies op seksualiteit zo duidelijk mogelijk te laten uitkomen. Praktisch betekent dit dat er bij twijfel gekozen wordt voor de hoogste score.

Methode enquête onder NVVS-seksuologen

Een kwantitatief vragenlijstonderzoek wordt ingezet om inzicht te krijgen in hoe vaak het voorkomt dat een NVVS-seksuoloog cliënten met een orthodox protestants-christelijke achtergrond behandelt voor seksueel disfunctioneren, welke relaties tussen geloof en seksuele gezondheid een NVVS-seksuoloog tegenkomt en welke waarnemingen een NVVS-seksuoloog doet bij de behandeling van seksueel disfunctioneren van een cliënt met een protestants-christelijke achtergrond.

De vragenlijst is opgebouwd uit drie delen. In deel 1 wordt gevraagd naar het aantal orthodoxe cliënten dat de hulpverlener in de praktijk ziet, deel 2 vraagt naar waarneming van de hulpverlener over de behandeling en in deel 3 worden enkele persoonlijke gegevens van de NVVS-seksuoloog gevraagd. Deel 2 wordt alleen ingevuld als de NVVS-seksuoloog ervaring heeft met de behandeling van orthodoxe protestanten. In deel 2 wordt aan NVVS-seksuologen gevraagd in hoeverre ze de visies van de kwantitatieve analyse van de christelijke boeken herkennen bij orthodoxe cliënten. Tevens wordt gevraagd in hoeverre ze de functies van religie herkennen en welke andere waarnemingen ze tijdens de behandeling hebben gedaan. Deel 2 en 3 bevatten gesloten vragen die via Likert-items beantwoord worden (5 puntsschaal: 1 = niet, 5 = altijd). De enquête is gemaakt in het programma *Adobe Acrobat 9 Pro* en werd per e-mail verstuurd naar alle 141 seksuologen die geregistreerd stonden als hulpverlener bij de NVVS op 17-9-2008.

Resultaten kwantitatief literatuuronderzoek

In totaal zijn er 25 boeken in de steekproef opgenomen (tabel 1).

Deze boeken zijn op basis van doelgroep en inhoud onder te verdelen in vier categorieën:

1. Boeken die gericht zijn op jongeren. Onderwerpen in deze boeken zijn onder andere partnerkeuze, verkering, communicatie tijdens verkering, seksuele ontwikkeling, seks voor het huwelijk, huwelijksvoorbereiding en in enkele gevallen homoseksualiteit. In deze categorie vallen: Ayers (2000), Van der Sterre (2008), Belder (2000), De Boer (2002), Van Groningen (2004), Hempenius (2003) en Velema-Drenth (2006).

2. Boeken met als thema relatie en huwelijk. Thema's in deze boeken zijn communicatie, conflicthantering, de positie van man en vrouw in het huwelijk en seksualiteit. In deze categorie bevinden zich: Chapman (2005), Engelsma (2005), Helby-Schoep (2004), Lee & Lee (2002), Lemstra & Heij (2005), Prince (2005) en Sebök (2008).

3. Boeken die zich specifiek richten op seksualiteit in het huwelijk. Onderwerpen die behandeld worden zijn seksuele ontwikkeling, biologische aspecten van seksualiteit, seks, problemen rond seks, vruchtbaarheid, voorbehoedsmiddelen en gezinsplanning. In deze categorie vallen: Dillow et al. (2006), Evans (2000), LaHaye et al. (2007), Velema (2000), Wagenaar (2006) en Wheat & Wheat (2006).

4. Overige boeken: Bos (2008), De Haan (2006), Lewis (2007), Ouweneel (2006), Southern (2007).

Op basis van de kwantitatieve analyse kan gesteld worden dat de positieve visies op seksualiteit in de onderzochte boeken sterker naar voren komen dan de negatieve visies op seksualiteit. De gemiddelde score van onderzochte literatuur voor de positieve visies is 2,9 en 1,5 voor de negatieve visies.

Seksualiteit als gave van God is met een gemiddelde score van 3,2 het meest aanwezig. Volgens deze visie heeft God in de schepping seksualiteit als een goede gave aan de mens geschonken. God is de ontwerper van seksualiteit, zo stelt bijvoorbeeld Van der Sterre (2008): 'Hij [God, AvD] geniet volop als wij genieten van seks, als een 'viering' van onze eenheid met elkaar en met Hem.' Southern (2006) beweert: 'Geslachtsgemeenschap zou voor ons, als menselijke wezens, een van de meest verheven handelingen moeten zijn waar onze lichaam, ziel en geest toe in staat zijn [...]. Seks is het prachtigste geschenk van God, maar is door Hem wel binnen het huwelijksverbond geplaatst.' Alle onderzochte boeken gaan er vanuit dat seksuele gemeenschap alleen in het huwelijk plaats hoort.

De visie dat een mens een seksueel wezen is wordt van de positieve visies het minst gevonden in de on-

Tabel 1: Onderzochte literatuur voor kwantitatieve analyse

	Auteur(s)/pub. jaar	Titel	Uitgeverij
1	Ayers, S. (2000)	Seks: wees 's eerlijk.	Gideon
2	Belder, J. (2000)	Een gave apart. Hoe seksualiteit een plaats krijgt in je leven.	Groen
3	de Boer, E. A. (2002)	De bijbel open over vrijen, over seksualiteit en huwelijksvoorbereiding.	De Vuurbaak
4	Bos, H. (2008)	Seksualiteit. Politieke spinnewebben	Serving the Nations
5	Chapman, G. (2005)	Huwelijk. Het verbond voor het leven.	Medema
6	Dillow, L., & Pintus, L. (2006)	Intiem. Gesprekken van vrouw tot vrouw: 21 vragen van vrouwen over seks.	Medema
7	Engelsma, D. J. (2005)	Samengevoegd. Bijbelse richtlijnen voor huwelijk en seksualiteit.	De Groot Goudriaan
8	Evans, D. (2000)	Vrouw zijn: christelijk handboek over seksualiteit.	Barnabas
9	van Groningen, H. (2004)	Liefde en liefde is twee.	Groen
10	de Haan, B. (2006)	Valstrikken rondom seksualiteit. Met sleutels naar een rein leven.	Nehemia Ministries
11	Helby-Schoep, G. (2004)	Vandaag de dag getrouwd zijn. Bijbels nadenken over het huwelijk.	Kok
12	Hempenius, E. J. (2003)	Over liefde en zo: twintig bijbelse richtlijnen over relaties en seksualiteit.	Barnabas
13	LaHaye, T., & LaHaye, B. (2007)	Het wonder tussen man & vrouw. De seksualiteit in het huwelijk gezien vanuit de bijbel.	Novapres
14	Lee, N., & Lee, S. (2004)	Ik ook van jou! : handboek bij een huwelijk.	Buiten & Schipperheijn Motief
15	Lemstra, T. (2006)	Juist in je huwelijk.	Medema
16	Lewis, C. S. (2007)	Christelijk leven.	Kok
17	Ouweneel, W. J. (2006)	Seks in de kerk.	Medema
18	Prince, D. (2005)	Het geheim van een goed huwelijk.	DPM Nederland
19	Sebök, J. (2008)	Huwelijk, seksualiteit en de bijbel.	Moria
20	Southern, J. (2007)	Gods waarheid over seks.	Elia Media
21	van der Sterre, I. (Red.) (2008)	Seks voor het huwelijk en andere "frequently asked questions".	HerstelTeam
22	Velema, W. H. (Red.) (2000)	Samen in liefde. Over gezinsvorming en seksualiteit.	Groen
23	Velema-Drent, G. (2006)	Save seks: boekje open over seks.	Kok
24	Wagenaar, P. (Red.) (2006)	Samen genieten. Gids voor de groei in de seksuele relatie.	Boekencentrum
25	Wheat, E., & Wheat, G. (2006)	Liefde voor twee. Seksuele technieken en seksuele harmonie in het christelijk huwelijk.	Gideon

Tabel 2: Resultaten kwantitatieve analyse van 25 orthodox-protestantse boeken over seksualiteit

Visies op seksualiteit	Gemiddelde score (schaal van 1 tot 4)	Standaarddeviatie
<i>Positieve visies op seksualiteit</i>		
1. De mens is een seksueel wezen.	2,6	1,1
2. Seksualiteit is een gave van God.	3,2	0,9
3. Seksueel genot is goed.	2,9	1,0
Totaal positieve visies	2,9	0,8
<i>Negatieve visies op seksualiteit</i>		
1. De geest is belangrijker dan het lichaam.	1,4	0,5
2. Het is beter te geven dan te ontvangen.	1,6	0,8
3. De man staat boven de vrouw.	1,4	0,6
4. Voortplanting als doel van seks.	1,4	0,7
5. Seksualiteit leidt tot zonde.	2,1	1,1
6. Restricties rond seksueel verlangen.	1,4	0,6
7. Restricties rond fantaseren over seks.	1,4	0,6
8. Masturbatie is verboden.	1,6	0,8
Totaal negatieve visies	1,5	0,4

derzochte boeken. Dit wordt veroorzaakt doordat verscheidene auteurs seksualiteit reduceren tot geslachts-gemeenschap. Daarmee onkennen ze het biologische feit dat de mens vanaf de geboorte een seksueel wezen is. Zo stelt Engelsma (2005): 'Seksualiteit buiten het huwelijk is verboden voor christenen als de grootste vorm van onteren van de Heere Jezus.'

De analyse van negatieve visies laat zien dat het zondepotentieel van seksualiteit het meest naar voren komt in de geanalyseerde christelijke boeken. In de

boeken waarin deze visie voorkomt wordt gewaarschuwd voor seksualiteit als verleiding tot zonde. In sommige boeken wordt expliciet gesproken van een geestelijke strijd waarin seksualiteit een belangrijk wapen is van de satan (Bos, 2008; de Haan, 2006; Southern, 2007).

De visies dat het tijdens seks beter is te geven dan gericht te zijn op eigen bevrediging en de visie dat masturbatie verboden is komen daarna het meest naar voren. De eerstgenoemde visie wordt in enkele boe-

ken extreem geformuleerd. Van der Sterre pleit ervoor dat huwelijkspartners het eigen leven als het ware beëindigen voor de andere partner: 'Ik leef voortaan niet meer voor mezelf, maar voor jou!... ik zoek jouw belang, ik dien jou,...'. Vervolgens moedigt hij huwelijkspartners aan het 'sterven aan jezelf' te 'vertalen in seks' (Van der Sterre, 2008). Sterre adviseert om tijdens seks je volledig te richten op je partner en je eigen behoeften te negeren. Eigen verlangens zijn als het ware gestorven. Deze bewoordingen worden ook gebruikt in Dillow en Pintus (2006) en Prince (2005).

In de bijbel wordt nergens expliciet het masturberen verboden. Voor de verantwoording van dit verbod zijn auteurs dan ook genooddaakt met andere argumenten te komen.

Het verbod op masturbatie wordt voornamelijk verantwoord door het masturberen te duiden als een vorm van egoïsme (Belder, 2000; de Boer, 2002; LaHaye et al., 2007; Southern, 2007; van der Sterre, 2008). De Boer (2002) stelt bijvoorbeeld dat zelfbevrediging gericht is op jezelf. 'Terwijl God onze seksualiteit juist wel heeft gemaakt om ons op de ander te richten!' Van der Sterre (2008) verwoordt het zo: 'Het is een interessante gedachte dat het woord 'zelfbevrediging' lijnrecht staat tegenover de 'zelfverloochening' waar Jezus toe oproept.' Southern (2007) stelt dat masturberen een vorm is van zelfverering.

Andere auteurs van de onderzochte boeken zien bij masturbatie juist het gevaar van het fantaseren over seksualiteit met een ander dan de eigen huwelijkspartner. Dit zou Jezus hebben verboden, want in Matteüs 5:28 zegt Jezus: 'Iedereen die naar een vrouw kijkt en haar begeert, heeft in zijn hart al overspel met haar gepleegd' (Ayer, 2000; LaHaye et al., 2007; Southern, 2007; Wagenaar, 2006).

Tot slot zijn er auteurs (De Haan, 2003; Southern, 2007) die masturbatie zien als één van de middelen waarmee de duivel mensen door verslaving aan seks in zijn greep probeert te krijgen.

De overige negatieve visies op seksualiteit komen in de geanalyseerde boeken gemiddeld in gelijke mate naar voren. Tussen de diverse visies zijn er wel verschillen waar te nemen. De scheiding tussen lichaam en geest, komt in een aantal boeken kort naar voren. Geen enkel boek maakt er duidelijk een punt van. Slechts twee boeken dragen duidelijk de visie uit dat de man de leiding behoort te hebben in huwelijk en gezin, terwijl de andere boeken juist de gelijkheid tussen man en vrouw benadrukken. De vele reinheidswetten die in het Oude Testament voorkomen spelen geen rol van betekenis in de onderzochte literatuur.

Resultaten enquête onder NVVS-seksuologen

De enquête is op 7 januari 2009 per e-mail verstuurd. Helaas bleken er problemen te zijn bij het openen, opslaan en terugsturen van de Adobe-enquêteformulieren. Op 9 januari is een verbeterde versie verstuurd. Een reminder werd op 19 januari verstuurd. De enquête sloot op 24 januari 2009. De respons is 16%.

De respondenten

De 22 respondenten bestaan uit 11 vrouwen en 11 mannen. De leeftijd van de respondenten ligt tussen de 35 en 71 jaar met als gemiddelde 57 jaar. Het vakgebied dat de achtergrond vormt van deze NVVS-seksuologen is in 11 gevallen psychologie, 8 hadden geneeskunde gestudeerd, 2 hadden een achtergrond van maatschappelijk werk en 1 had een andere opleiding gevolgd.

Onder de groep respondenten had één respondent een katholieke achtergrond. Zeven respondenten geloven niet in het bestaan van een God. Vijf respondenten geloven dat er iets is en vijf weten niet of er een God bestaat. Twee respondenten vonden geen van de stellingen met betrekking tot levensovertuiging in de enquête op zich van toepassing. Twee respondenten beantwoordden deze vraag niet. Hoewel niet als antwoordmogelijkheid bij de enquête vermeld, gaven drie respondenten expliciet aan humanist te zijn.

Orthodox protestants-christelijke cliënten

Uit de geretourneerde enquêtes van 22 NVVS-seksuologen kwam naar voren dat zij in de afgelopen 12 maanden in totaal 1376 cliënten hebben behandeld voor seksueel disfunctioneren. Van de 1376 cliënten die door de respondenten behandeld werden hadden in totaal 113 cliënten een orthodox protestants-christelijke achtergrond. Gemiddeld is dit 8% van de behandelde cliënten met een 95% betrouwbaarheidsinterval van 4% - 12%. Dit interval wordt vergeleken met het percentage (6%) van de Nederlandse bevolking dat bij de Tweede Kamer verkiezingen van 2006 gestemd heeft op orthodox protestants-christelijke politieke partijen (ChristenUnie en SGP) (Volkskrant, 2008). Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat het percentage orthodoxe protestanten dat voor seksueel disfunctioneren hulpverlening zoekt bij een reguliere NVVS-seksuoloog niet significant afwijkt van het percentage van deze groep onder de Nederlandse bevolking.

Waarnemingen van NVVS-seksuologen

Van de 22 respondenten hadden er 8 geen ervaring met de behandeling van orthodoxe protestanten. Ten-

zij anders vermeld zijn de vragen door overige 14 respondenten beantwoord. Omdat drie enquêtes niet volledig waren ingevuld is bij een aantal stellingen de respons 13. Een respondent gaf aan bij sommige vragen geen antwoord te kunnen geven omdat deze items nooit in de therapie besproken waren. Bij de andere twee respondenten is het onbekend waarom ze de enquête niet volledig hebben ingevuld.

zing konden krijgen en daardoor kinderloos bleven. Deze NVVS-seksuoloog nam ook waar dat sommigen van hen vanuit hun geloof de kinderloosheid juist beter konden accepteren. Het geloof kan dus zowel op een negatieve als op een positieve manier functioneren. Dat het geloof een oorzaak kan zijn van seksuele disfuncties wordt door het merendeel van de respondenten waargenomen. De positieve uitwerking van

Tabel 3: Resultaten enquête, orthodox-protestantse visies op seksualiteit

Stellingen over positieve visies op seksualiteit	Frequentie van door de NVVS-seksuologen gekozen antwoorden					Gem. (1-5)
	niet	weinig	geregeld	vaak	altijd	
1. Orthodoxe cliënten zien de mens als een seksueel wezen.	2	5	3	2	2	2,8
2. Volgens orthodoxe cliënten is seksualiteit een goede gave van God.	0	4	7	2	1	3,0
3. Volgens orthodoxe cliënten is het goed om van seks te genieten. (n=13)	2	5	3	3	0	2,5
Stellingen over negatieve visies op seksualiteit						
1. Orthodoxe cliënten vinden het geestelijke belangrijker dan het lichamelijke.	1	4	2	4	3	3,3
2. Orthodoxe cliënten vinden dat het bij seks beter is te geven dan te ontvangen om zelf bevredigd te worden.	1	3	3	5	2	3,3
3. Volgens orthodoxe cliënten zijn man en vrouw in hun relatie gelijkwaardig.	3	3	4	2	2	2,8
4. Voortplanting is bij orthodoxe cliënten het belangrijkste doel van seks.	1	6	2	5	0	2,8
5. Orthodoxe cliënten zijn bang dat seksualiteit door de duivel wordt gebruikt om tot zonde te verleiden.	3	4	3	4	0	2,6
6. Orthodoxe cliënten vinden dat fantaseren over seks niet geoorloofd is.	0	1	3	7	3	3,9
7. Het verlangen naar seks wordt door orthodoxe cliënten positief gewaardeerd. (n=13)	0	6	4	3	0	2,8
8. Orthodoxe cliënten staan positief ten opzichte van masturbatie.	9	3	2	0	0	1,5

Visies op seksualiteit

De visie dat seksualiteit een goede gave van God is komt van de positieve visies op seksualiteit volgens de respondenten het meeste voor. Dat seksueel genot goed is wordt het minst waargenomen.

Van de negatieve visies op seksualiteit wordt de houding ten opzichte van masturbatie het meest herkend. Dat orthodoxe cliënten positief staan ten opzichte van masturbatie komt volgens een meerderheid van de respondenten niet tot weinig voor. Het verbod op fantaseren over seks komt volgens tweederde van de respondenten vaak of altijd voor. De overige negatieve visies op seksualiteit komen geregeld voor.

Functies van religie

Het orthodox protestants-christelijke geloof kan verschillende functies, c.q. effecten, hebben. Duidelijk blijkt dit uit een reactie van een van de respondenten. Deze heeft weleens orthodox christelijke mannen gezien die door een restrictieve religieuze moraal geen zaadlo-

het geloof op de therapie wordt minder waargenomen, de helft van de respondenten ziet dit weinig tot nooit.

Waarnemingen bij de seksuologische behandeling

Van de respondenten geeft het overgrote deel aan dat schuldgevoelens over eigen seksualiteit bij orthodoxe cliënten geregeld tot vaak worden waargenomen. Dat seksualiteit meer dan gemiddeld door schaamte omgeven wordt bij orthodoxe cliënten is volgens ruim tweederde van de respondenten vaak tot altijd het geval.

Opvallend is dat de eerste zes waarnemingen uit tabel 5 relatief vaak gedaan worden door de respondenten. Deze waarnemingen worden door minimaal de helft van de respondenten vaak tot altijd geconstateerd. Weerstand tegen masturbatietraining wordt door bijna tweederde van de respondenten vaak tot altijd waargenomen.

Bereidwilligheid van de cliënt om zijn of haar religieuze visies op seksualiteit te bespreken komt vol-

Tabel 4: Resultaten enquête, functies van religie

Stellingen over functies van religie	Frequentie van door de NVVS-seksuologen gekozen antwoorden					Gem. (1-5)
	niet	weinig	geregeld	vaak	altijd	
1. Het geloof heeft een positieve uitwerking voor de therapie.	2	6	1	5	0	2,6
2. Het geloof helpt afwijkend seksueel gedrag bij de cliënt te onderdrukken. (n=13)	4	3	5	1	0	2,2
3. Het geloof biedt de cliënt beschutting tegen seksuele invloeden van de maatschappij.	2	2	5	5	0	2,9
4. Cliënt gebruikt het geloof als dekmantel voor seksuele problematiek.	3	5	2	3	1	2,6
5. Het geloof veroorzaakt seksueel disfunctioneren. (n=13)	0	3	4	6	0	3,2

gens de meeste respondenten geregeld tot vaak voor, een derde merkt dit niet of slechts weinig. In het algemeen kan gesteld worden dat orthodoxe cliënten positief reageren op de voorgestelde behandeling. De vraag of de therapie net zo effectief is als bij andere cliënten wordt door bijna tweederde van de respondenten beantwoord met vaak tot altijd. De overige respondenten constateren dat de therapie bij orthodoxe cliënten weinig tot geregeld dezelfde effectiviteit bereikt als bij een gemiddelde andere cliënt.

In de enquête is ook gevraagd welke andere aspecten de respondent tegenkomt bij de behandeling van seksueel disfunctioneren bij cliënten met een orthodox protestants-christelijke achtergrond. Hierop vermelden drie respondenten het voorkomen van problemen rond de hooggespannen verwachtingen van seks na de voltrekking van het huwelijk. Een voorbeeld: 'Door ont-houding van gemeenschap tot de huwelijksnacht, zijn verwachtingen vaak te hoog gespannen en/of is er te-leurstelling. Door deze verwachtingen kan er een hoge lichamelijke (spier)-spanning zijn, waardoor er regel-matig sprake is van pijnklachten, dyspareunie (bij de vrouw). Ook kan er sneller faalangst optreden met als

gevolg een premature ejaculatie of erectie stoornis (bij de man).'

Verschillende respondenten constateren problemen in de verhouding tussen man en vrouw: 'Traditionele man-vrouw rolverdeling (met name bij oudere paren) waarbij de vrouw grote moeite heeft om haar man af te wijzen als ze bijvoorbeeld geen zin heeft, hierbij veel schuldgevoel. Tevens zie ik bij vrouwen moeite met ontvangen/lustgevoelens.' 'Vrouwen hebben het meestal moeilijker dan mannen om van seksualiteit te (leren) genieten. Met name gehuwde vrouwen willen meestal niet masturberen. Als het gezin voltooid is willen vrouwen vaak stoppen met seks.'

Discussie

Op basis van een kwantitatieve literatuuranalyse naar visies op seksualiteit in orthodox protestants-christelijke boeken blijkt dat de positieve visies op seksualiteit meer aanwezig zijn dan de negatieve visies. Het idee dat God seksualiteit aan de mens heeft geschonken om van te genieten komt het meest voor. Van de negatieve visies komt het idee dat de duivel seksualiteit

Tabel 5: Resultaten enquête, waarnemingen bij seksuologische behandeling

Waarnemingen tijdens seksuologische behandeling bij orthodox protestants-christelijke cliënten	Frequentie van door de NVVS-seksuologen gekozen antwoorden					Gem. (1-5)
	niet	weinig	geregeld	vaak	altijd	
1. Cliënten voelt zich schuldig over eigen seksueel genot.	0	1	6	7	0	3,4
2. Seksualiteit wordt bij cliënt meer dan gemiddeld omgeven door schaamte.	0	1	2	9	2	3,9
3. Cliënt vindt het moeilijk om seksueel plezier te accepteren.	0	3	3	6	2	3,5
4. Cliënt is bang zich egoïstisch te gedragen tijdens seks.	0	1	5	6	2	3,6
5. Cliënt heeft moeite seksuele fantasieën toe te staan.	0	1	3	7	3	3,9
6. Cliënt vertoont weerstand tegen masturbatietraining. (n=13)	0	1	4	6	2	3,7
7. De behandeling wordt door de cliënt voortijdig afgebroken.	1	11	1	1	0	2,1
8. Cliënt biedt weerstand tegen <i>Sensate focus</i> therapie.	4	4	3	3	0	2,4
9. Cliënt wil in therapie zijn of haar religieuze visie op seksualiteit bespreken.	3	2	1	8	0	3,0
10. Cliënt reageert positief op voorgestelde behandeling.	2	1	1	10	0	3,4
11. De therapie is net zo effectief als bij andere cliënten. (n=13)	0	4	1	6	2	3,5

inzet om tot zonde te verleiden het nadrukkelijkst naar voren. Bij deze resultaten is het de vraag in hoeverre visies van auteurs representatief zijn voor de visies die er onder de orthodox protestantse bevolkingsgroep aanwezig zijn. De representativiteit van deze literatuur-analyse kan vergroot worden door meer boeken te analyseren. In dit onderzoek is de analyse uitgevoerd door één onderzoeker. Als verschillende onderzoekers de boeken analyseren worden de resultaten objectiever.

De enquête onder 141 NVVS-seksuologen had een respons van 22 (16%). De respondenten hebben de afgelopen 12 maanden in totaal 1376 cliënten behandeld. Hiervan was 8% orthodox protestants. Dit percentage wijkt niet significant af van het percentage orthodoxe protestanten onder de Nederlandse bevolking.

Van de positieve visies op seksualiteit wordt het idee dat seksualiteit een gave van God is het meest herkend door de 14 respondenten die dit deel van de enquête invulden. Een aantal negatieve visies kan, naar het oordeel van de NVVS-seksuologen-respondenten, problemen geven bij de seksuologische behandeling. Het gaat om het niet of moeilijk kunnen accepteren van (eigen) seksueel genot, restricties rond seksuele fantasieën en het verbod op masturbatie. Er is een duidelijk verschil met de kwantitatieve literatuurstudie met betrekking tot het idee dat seksualiteit door de duivel wordt gebruikt om tot zonde te verleiden. Bij de kwantitatieve literatuurstudie komt deze visie het meest naar voren terwijl de helft van de respondenten aangeeft dat deze visie niet of slechts weinig door hen wordt waargenomen. Ruim driekwart van de respondenten merkt dat seksualiteit bij orthodoxe cliënten meer dan gemiddeld omgeven is door schaamte. Meerdere respondenten constateren problemen bij de hooggespannen verwachtingen van seks na voltrekking van het huwelijk en in de verhouding tussen man en vrouw. Religie kan verschillende functies hebben voor de seksuele gezondheid. De respondenten nemen het meest waar dat het orthodox protestantisme een oorzaak is van seksueel disfunctioneren.

Door lage respons zijn de resultaten waarschijnlijk niet representatief voor de gehele populatie NVVS-seksuologen. De lage respons is toe te schrijven aan de volgende factoren. Tien respondenten klaagden over problemen bij het openen, opslaan en versturen van de enquête-formulieren. Het is niet onwaarschijnlijk dat vanwege deze problemen menig NVVS-seksuoloog afhaakte. Drie NVVS-seksuologen gaven aan problemen te hebben met de gesloten vraagstelling, waardoor er weinig nuancering mogelijk is. Een NVVS-seksuoloog gaf aan 'overstelp' te worden door en-

quêtes. Ook is het mogelijk dat de thematiek niet voldoende aansprak om de enquête in te vullen. De validiteit van de resultaten van de enquête is, behalve vanwege de lage respons, gering omdat het om een retrospectief onderzoek gaat dat vraagt naar de subjectieve interpretatie van NVVS-seksuologen.

Aanbevolen wordt om vervolgonderzoek specifiek op orthodoxe protestanten te richten. Om een duidelijk beeld te krijgen van welke visies op seksualiteit mensen met een orthodox protestants-christelijke achtergrond hebben is een onderzoek onder een representatieve steekproef van deze groep noodzakelijk. Voor het verkrijgen van inzicht in de problematiek rond de seksuologische hulpverlening wordt het uitvoeren van een prospectief, longitudinaal en kwalitatief onderzoek naar de gegevens en bevindingen van cliënten zelf aanbevolen.

Dit onderzoek richt zich primair op probleemsigalering. Er is geen onderzoek gedaan naar het ontwikkelen van een oplossing voor de problematiek. De aanbevelingen voor de seksuologische behandeling zijn dan ook gering en onder voorbehoud van nader onderzoek.

Aanbevolen wordt om oog te hebben voor de verschillende functies van religie. Als de restrictieve religieuze visies een rol spelen is het aan te bevelen vanuit bijbels perspectief positieve visies of interpretaties aan te bieden. De kracht van de positieve functie van het geloof kan een positief effect hebben op de therapie.

De volgende boeken worden op basis van de resultaten van het kwantitatieve literatuuronderzoek aanbevolen voor bibliotherapie bij orthodox protestants-christelijke cliënten: Lee & Lee (2004) *Ik ook van jou! : Handboek bij een huwelijk* en het boek onder redactie van de NVVS-seksuoloog Wagenaar (2006) *Samen genieten. Gids voor de groei in de seksuele relatie*.

Literatuur

- Ayers, S. (2000). *Seks: Wees 's eerlijk*. Hoornaar: Gideon
- Baarda, D. B., de Goede, M. P. M., & Teunissen, J. (2001). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bakker, F., & Vanwesenbeeck, I. (Red.) (2006). *Seksuele gezondheid in Nederland 2006*. Delft: Eburon.
- Bakker, F. (2006a). Seksueel gedrag. In F. Bakker & I. Vanwesenbeeck (Red.). *Seksuele gezondheid in Nederland 2006* (pp.17-30). Delft: Eburon.
- Bakker, F. (2006b). Betekenis en beleving van seksualiteit. In F. Bakker & I. Vanwesenbeeck (Red.). *Seksuele gezondheid in Nederland 2006* (pp.31-44). Delft: Eburon.
- Belder, J. (2000). *Een gave apart. Hoe seksualiteit een plaats*

- krijgt in je leven*. Heerenveen: Groen
- Bloomfield, I., & Marteau, L. (1976). Psychosexual problems in a religious setting. In S Crown (Ed.). *Psychosexual problems: Psychotherapy, counseling and behavioral modification* (pp.265-296). London: Academic Press.
- Bos, H. (2008). *Seksualiteit. Politieke spinnewebben*. Almere: Serving the Nations
- Chapman, G. (2005). *Huwelijk. Het verbond voor het leven*. Vaassen: Medema
- Davidson, J. K., Darling, C. A., & Norton, L. (1995). Religiosity and the sexuality of women: Sexual behavior and sexual satisfaction revisited. *Journal of Sex Research*, 32, 235-243
- de Boer, E. A. (2002). *De bijbel open over vrijen, over seksualiteit en huwelijksvoorbereiding*. Barneveld: De Vuurbaak
- de Haan, B. (2006). *Valstrikken rondom seksualiteit. Met sleutels naar een rein leven*. Zwijndrecht: Nehemia Ministries.
- Drenth, J. J., & van Lankveld, J. J. D. M. (1998). Seksuele stoornissen bij mannen. In A.K.Slob, C. W. Vink, J.P.C. Moors et al. (Red.). *Leerboek seksuologie* (pp.200-241). Houten / Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Dillow, L., & Pintus, L. (2006). *Intiem. Gesprekken van vrouw tot vrouw: 21 vragen van vrouwen over seks*. Vaassen: Medema.
- Engelsma, D. J. (2005). *Samengevoegd. Bijbelse richtlijnen voor huwelijk en seksualiteit*. Kampen: De Groot Goudriaan.
- Evans, D. (2000). *Vrouw zijn: christelijk handboek over seksualiteit*. Heerenveen: Barnabas.
- Gadamer, H.-G. (1986). *Hermeneutik II, Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: Mohr.
- Gianotten, W. L. (1992). Opening address. In J.H.N. Kerssemakers (Ed.). *Sex and Religion. Religious issues in sexological treatment. Sexological issues in pastoral care* (pp.7-12). Amsterdam: Rodopi.
- Green, R. M. (Ed.) (1992). *Religion and sexual health. Ethical, theological, and clinical perspectives*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- van Groningen, H. (2004). *Liefde en liefde is twee*. Heerenveen: Groen.
- Helby-Schoep, G. (2004). *Vandaag de dag getrouwd zijn. Bijbels nadenken over het huwelijk*. Kampen: Kok.
- Hempenius, E. J. (2003). *Over liefde en zo: Twintig bijbelse richtlijnen over relaties en seksualiteit*. Heerenveen: Barnabas.
- Hennessy, H. C., & Varga, A. C. (1975). A religious perspective on sexual counseling. *The Counseling Psychologist*, 5, 111-114.
- Hoekstra, E. G., & Ipenburg, M. H. (2008). *Handboek christelijk Nederland. Kerken, gemeenten, samenkomsten en vergaderingen*. Kampen: Kok.
- Kedde, H., & de Haas, S. (2006). Problemen met het seksueel functioneren. In F. Bakker & I. Vanwesenbeeck (Red.). *Seksuele gezondheid in Nederland 2006* (pp.123-135). Delft: Eburon.
- Kennedy, P., & Whitlock, M. L. (1997). Therapeutic implications of conservative clergy views on sexuality: An empirical analysis. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 13, 140-153.
- LaHaye, T., & LaHaye, B. (2007). *Het wonder tussen man & vrouw. De seksualiteit in het huwelijk gezien vanuit de bijbel*. Apeldoorn: Novapres.
- Lee, N., & Lee, S. (2004). *Ik ook van jou! : handboek bij een huwelijk*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief.
- Lemstra, T., & Heij, G. (Red.) (2006). *Juist in je huwelijk*. Vaassen: Medema.
- Lewis, C. S. (2007). *Christelijk leven*. Kampen: Kok.
- Masters, W. H., & Johnson, V. (1974). The role of religion in sexual dysfunction. In M.S. Calderone (Ed.). *Sexuality and human values: The personal dimension of sexual experience* (pp.86-96). New York: Association Press.
- Murray, K. M., Ciarrocchi, J. W., & Murray-Swank, N. A. (2007). Spirituality, religiosity, shame and guilt as predictors of sexual attitudes and experiences. *Journal of Psychology and Theology*, 35, 222-235.
- Murray-Swank, N. A., Pargament, K., & Mahoney, A. (2005). At the crossroads of sexuality and spirituality: The sanctification of sexuality by college students. *The International Journal of the Psychology of Religion*, 15, 199-219.
- Näther, R. (2002). Die sexuelle Zufriedenheit in freikirchlich orientierten Ehen. In A. Bochmann & R. Näther, *Sexualität bei Christen: Wie Christen ihre Sexualität leben und was sie dabei beeinflusst. Empirische Studien und Diskussionsbeiträge* (pp.58-131). Gießen: Brunnen-Verlag / Theologische Hochschule Friedensau.
- Nobre, P. J., & Pinto-Gouveia, J. (2006). Dysfunctional sexual beliefs as vulnerability factors for sexual dysfunction. *The Journal of Sex Research*, 43, 68-75.
- Ouweneel, W. J. (2006). *Seks in de kerk*. Vaassen: Medema.
- Prince, D. (2005). *Het geheim van een goed huwelijk*. Beverwijk: DPM Nederland.
- Seböck, J. (2008). *Huwelijk, seksualiteit en de bijbel*. Dordrecht: Moria.
- Simpson, W. S., & Ramberg, J. A. (1992). The influence of religion on sexuality; implications for sex therapy. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 56, 511-523.
- Slowinski, J. W., (1992). Sexual adjustment and religious training: A sex therapist's perspective. In R.M. Green (Ed.), *Religion and sexual health. Ethical, theological, and clinical perspectives*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Southern, J. (2007). *Gods waarheid over seks*. Nieuwleusen: Elia Media.
- Spilka, P., Hood, R. W., & Gorsuch, R. L. (1985). *The psychology of religion. An empirical approach*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- van der Sterre, I. (Red.) (2008). *Seks voor het huwelijk en andere "frequently asked questions"*. Beverwijk: HerstelTeam.
- ter Kuile, M. M., Bolle, G., & Weijnen, P. T. M. (2004). Seksuele disfuncties bij vrouwen. In L. Gijs, W. L. Gianotten, I. Vanwesenbeeck & Weijnen, P. T. M.

- (Red.). *Seksuologie* (pp.359-386). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- van Uden, M. H. F., & Pieper, J. Z. T. (1996). *Religie en geestelijke gezondheidszorg*. Nijmegen: KSVG.
- Velema, W. H. (Red.) (2000). *Samen in liefde. Over gezinsvorming en seksualiteit*. Heerenveen: Groen.
- Velema-Drent, G. (2006). *Save seks: boekje open over seks*. Kampen: Kok.
- Verschuren, P., & Doorewaard, H. (2005). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Utrecht: Lemma b.v.
- Volkskrant (2008). Geraadpleegd op 9 september 2008 via <http://extra.volkskrant.nl/interactie/verkiezingen2006>
- Wagenaar, P. (Red.) (2006). *Samen genieten. Gids voor de groei in de seksuele relatie*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Vanwesenbeeck, I., & Bakker, F. (2006). Het seksuele klimaat in Nederland. In F. Bakker & I. Vanwesenbeeck (Red.). *Seksuele gezondheid in Nederland 2006* (pp.11-16). Delft: Eburon.
- Wheat, E., & Wheat, G. (2006). *Liefde voor twee. Seksuele technieken en seksuele harmonie in het christelijk huwelijk*. Hoornaar: Gideon.

Summary

Treatment of sexual dysfunctions in clients with an orthodox protestant Christian religious background: Results of a quantitative analysis of literature and a survey under NVVS-sexologists.

In this article, the problems that can occur in the treatment of sexual dysfunctions in clients with an orthodox protestant Christian religious background are explored with two research methods.

First an analysis of 25 popular protestant Christian books reveals two dominant views of sexuality: a positive view of sexuality as a gift of God, and a negative view of sexuality as an instrument used by the devil in tempting to sin.

Second a survey under 141 NVVS-sexologists with a response-rate of 16% shows that non-acceptance of (personal) sexual pleasure, restrictions on sexual fantasies and prohibitions on masturbation can lead to problems in treatment of sexual dysfunctions.

It is recommended to use a clients' religious background as a positive source in therapeutic treatment.